

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В.І. Лазаренко, канд. соц. наук, доцент, доцент кафедри соціальної психології та психології управління ДНУ ім. О. Гончара
А.О. Беліцька, магістрантка факультету психології ДНУ ім. О. Гончара

Актуальність теми. Проблема пристосування людини до життя у полікультурному суспільстві є, безумовно, актуальною на сучасному етапі. Адже сьогодні Україна є державою, на теренах якої мешкає велика кількість людей різних національностей, віросповідань, світосприйняття, тому українське суспільство можна вважати поліетнічним, багатонаціональним. Щороку до України приїздить велика кількість іноземців, які вступають до українських вищих навчальних закладів і стають студентами. В останні роки в Україні збільшилася кількість студентів з інших країн (країн Південної Америки, Близького і Далекого Сходу та Африки). Тому освітній простір характеризується зростанням етнокультурної складності, наслідком чого є ускладнення стосунків між студентами як іноземними, так і українськими. З одного боку, це породжує труднощі у міжособистісному спілкуванні в системі «іноземний студент – викладач – український студент», а з іншого – створює підґрунтя для усіх учасників набуття нового міжкультурного досвіду спілкування. У зв'язку із цим постає завдання всебічного дослідження питань комунікативної компетентності в умовах полікультурного середовища.

Студенти, які приїжджають в Україну на навчання, опиняються в нових соціокультурних умовах, мають до них не лише пристосовуватися, а й уміти в цих умовах співіснувати. У свою чергу, люди, які працюють з іноземцями (викладачі, бібліотекарі, дирекція, коменданти та інші співробітники ВНЗ) мають будувати стосунки на засадах рівноправності, терпимості, поваги.

Таким чином, стратегічним завданням вищої школи України є формування полікультурної компетентності у студентському колективі.

Методологічну й теоретичну основу дослідження складають теоретичні положення про міжкультурну комунікацію в умовах полікультурного середовища (Л.П. Маслак, Є.А. Подольська, Л.Г. Почебут, З.Т. Гасанова, О.Г. Голев); концепції комунікативної компетентності (Г.М. Андрєєва, Л.О. Петровська, Ю.М. Жуков, М.І. Лісіна) та полікультурної комунікативної компетентності (Л.Г. Почебут, Т. Овсянникова, О.В. Котенко, І.В. Песков, Н.П.Філатова).

Аналіз літератури показав, що складовими полікультурних відносин студентів виступають толерантність, миролюбність, самостійність мислення, тактовність, здатність до вибору адекватних оцінок і вчинків, уміння вести діалог на засадах рівних прав та взаємоповаги. Найбільш

універсальні ознаки компетентності називає О.П. Садохін, це відкритість до пізнання чужої культури і сприйняття психологічних, соціальних міжкультурних відмінностей; психологічна налаштованість на кооперацію з представниками іншої культури; уміння розмежовувати колективне й індивідуальне в комунікативній поведінці представників інших культур; здатність долати соціальні, етнічні й культурні стереотипи; володіння набором комунікативних засобів і коректний їх вибір у залежності від ситуації спілкування; дотримання етикетних норм [4]. Л.Г. Почебут вважає соціально-психологічною основою полікультурної комунікативної компетентності такі особистісні характеристики, як прояв довіри, толерантності, сенситивність [2; 3]. Показником сформованості полікультурної компетентності, на думку Л.П. Маслака, є уміння мобілізувати міжкультурні здібності у певній професійній діяльності; уміння адекватно розпізнавати та осмислювати іншу культуру, розуміти особливості представників іншомовної культурної спільноти; уміти прогнозувати можливі культурологічні перешкоди в умовах міжкультурного спілкування і знаходити шляхи їх усунення; мислити в порівняльному аспекті, демонструвати культурну толерантність [11].

Метою нашого дослідження є емпірично дослідити особливості комунікативної компетентності студентів у полікультурному середовищі.

В якості **емпіричних гіпотез** висунуто наступні припущення:

1. Нетерпимість до невизначеності та фрустраційна нетолерантність як когнітивні складові комунікативної компетентності будуть більш виражені у студентів з монокультурного освітнього середовища, а соціально-комунікативна незграбність буде більш притаманна студентам з полікультурного середовища.

2. Комунікативна толерантність та емпатичні здібності як емоційні компоненти компетентності будуть більш розвинуті у студентів з полікультурного освітнього середовища.

3. Здібності до встановлення зв'язків міжкультурної комунікації, а також альтруїстичний та доброзичливий стиль міжособистісної взаємодії і позитивні стратегії поведінки в конфлікті (співробітництво та компроміс) будуть більш виражені у студентів з полікультурного освітнього середовища.

Для перевірки емпіричних гіпотез було проведено дослідження, у якому взяли участь 70 студентів ДНУ ім. О.Гончара, з яких 35 осіб – студенти-українці, які навчаються у групах, де відсутні іноземні студенти, тому їх освітнє середовище є монокультурним і 35 осіб – студенти-іноземці, для яких студентська група є репрезентацією полікультурного освітнього середовища.

Для проведення емпіричного дослідження були обрані такі емпіричні методи: психодіагностичні методики для дослідження компонентів комунікативної компетентності – опитувальник «Соціально-

комунікативної компетентності» (Є.Ф. Зеєр, Є.Є. Симанюк), опитувальник діагностики рівня здібностей до встановлення зв'язків міжкультурної комунікації (О. О. Шаламова), опитувальник комунікативної толерантності (В.В. Бойко) і опитувальник рівня емпатичних здібностей (В.В. Бойко), опитувальник «Стиль міжособистісної взаємодії» (Т. Лірі) і опитувальник «Стиль поведінки в конфлікті» (К. Томас)

Проведене емпіричне дослідження дозволяє зробити такі **висновки**.

1. Нетерпимість до невизначеності та фрустраційна нетолерантність більш виражені у студентів-українців, оскільки вони не очікують від звичного для себе середовища якихось перешкод чи невизначеності, тому їх поява більше впливає на стан психічної рівноваги, ніж на студентів-іноземців. Натомість прагнення конформності властиве більше студентам-іноземцям, що може бути пов'язане із відчуттям себе представником меншості, який з метою адаптації повинен більш поступливо, поблажливо та лояльно ставитися до цінностей, традицій, правил, які приймає більшість.

2. Студенти-українці демонструють вищі показники комунікативної нетолерантності ніж іноземці, що пояснюється відсутністю необхідності пристосуватися до суспільства, оскільки вони апріорно вже є його членами, натомість іноземцям це місце треба заслужити, а це можливо лише за умов толерантного ставлення. У свою чергу, іноземцям властивий більш розвинений рівень емпатичних здібностей, зокрема у них вищі показники за інтуїтивною емпатією, що може бути пов'язане із необхідністю компенсації відсутніх знань про сукупність національних особливостей населення країни шляхом навчання неусвідомлено відчувати партнера по спілкуванню, розпізнавати його настрій й емоційний стан, користуючись лише інтуїцією. Іноземці демонструють вищі показники прагнення до ідентифікації.

3. Студенти-іноземці мають більше здібностей до міжособистісної комунікації та досвід спілкування з представниками інших культур. Вони частіше за українських студентів демонструють доброзичливий, покірливий та залежний стилі міжособистісного спілкування, що, напевно, обумовлено бажанням бути прийнятим у чужому суспільстві, а для цього потрібно виявляти чемність та намагатися отримувати схвалення. Разом із тим, іноземці більш схильні в ситуаціях конфлікту обирати стратегію пристосування, компромісу, уникнення. Вочевидь, належність до меншості створює відчуття більшої незахищеності, вразливості, тому вони не демонструють активної позиції в конфлікті.

Отже, комунікативно компетентну особистість у полікультурному середовищі відрізняє толерантність, вміння ідентифікувати емоції іншої особистості, інтуїтивно її відчувати. Комунікативно компетентні особи мають здібності до встановлення зв'язків міжкультурної комунікації, у

міжособистісній взаємодії виявляють доброзичливість, а в конфліктних ситуаціях схильні до стратегій пристосування, уникнення або компромісу.

Перспективами подальшого дослідження обраної теми можуть бути порівняльні дослідження комунікативної компетентності між студентами-українцями, які навчаються у групах зі студентами іноземцями, студентами-українцями, які навчаються у суто українській групі та студентами-іноземцями, які навчаються з українцями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Маслак Л.П. Роль і місце міжкультурної комунікації у процесі формування культурологічної компетентності майбутніх офіцерів / Л.П. Маслак // Науковий Вісник Чернівецького університету. – 2009. – Вип. 469. – С. 105-111.
2. Почебут Л.Г. Взаимопонимание культур: методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. Психология межэтнической толерантности: [учеб. пособ.] / Л.Г. Почебут. – Санкт-Петербург: СПб. ун-т, 2005. – 281 с.
3. Почебут Л.Г. Теория межкультурной коммуникативной компетентности / Л.Г. Почебут. – Санкт-Петербург: СПб. ун-т, 2005. – 281 с.
4. Садохин А. П. Межкультурная компетентность: понятие, структура, пути формирования / А.П. Садохин // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2007. – Том X. – №1. – С. 125-139.